

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

SZEMLE

KIADJA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

14. évfolyam

1968

5. szám

A KORSZERŰ NEMZETI KÖNYVTÁR A TUDOMÁNY ÉS A TECHNIKA HALADÁSÁÉRT*

Konsztantinka Kalajdzsieva

Azok a feladatok, amelyeket a Bolgár Kommunista Párt IX. kongresszusa a népgazdaság intenzifikálásával és korszerűsítésével, a termelés és az irányító tevékenység tudományos megszervezésével, a legfejlettebb államok legújabb vívmányainak, műszaki és tudományos tapasztalatainak elsajátításával és felhasználásával kapcsolatban kitűzött, elkerülhetetlenül megkövetelik a világon megjelent szakirodalom alapos megismerését. Így a könyvtári munkára is vonatkoznak.

A BKP KB-ának és a Minisztertanácsnak 1967. március 26-án kiadott, a műszaki fejlesztés további meggyorsítására vonatkozó rendelete előírja, hogy három hónapon belül javaslatot kell terjeszteni a Minisztertanács elé a tudományos és a termelési műszaki-gazdasági tájékoztatás egységes rendszerének a megszervezéséről és tevékenységéről hazánkban.

* KALAJDZSIEVA, Konsztantinka: Problemi pred szövre mennata nacionalna biblioteka pri obslužvaneto na naucsniya i tehničeskija procesz. Szofija, 1967. 27 p. soksz. (Helyrendi száma a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 3-3526.)

Ez a könyvtári szolgáltatások terén komoly kötelezettséget ró tudományos könyvtárainkra, ideértve a Nemzeti Könyvtárat is.

Ahhoz, hogy eredményesen eleget tudjunk tenni ezeknek a kötelezettségeknek, szükség van feladatainknak az eddiginél jobb összehangolására, az egész könyvtári rendszeren belüli jobb koordinációra és magasabb szintű szervezetszervezésre, valamint saját tevékenységünknek a tájékoztató rendszerrel való összekapcsolására.

A FID és a FIAB legutóbbi, 1965 szeptemberében Hágában tartott együttes ülése komoly lépést jelentett a két szervezet tevékenységének nemzetközi síkon való koordinálása terén. Kívánatos, hogy az ülés résztvevői az egyes országokban is segítsék elő a könyvtárosok és a tájékoztatási szakemberek ilyen jellegű együttműködésének megteremtését.

Azokat a bonyolult problémákat, amelyeket a modern tudománynak és világméretekben a könyvtáradásnak robbanásszerű fejlődése a mai tudomány szervezői előtt - így a könyvtárosok, bibliográfusok és a tájékoztatási dolgozók előtt is - felvet, mai előadásunkban nem elemezzük részletesen, bár a mi rokon szakmáink szoros együttműködésének megteremtése szempontjából éppen ezek állnak előtérben. Az utóbbi időben oly sokat beszéltek és irtak ezekről a problémákról, hogy eléggé ismertté váltak köreinkben. Elkerülhetetlen azonban - még ha közismert igazságok ismétlésének veszélyével jár is - futólag említeni közülük olyanokat, amelyek a könyvtári szervezetet érintik, számára bizonyos szempontból alapvető jelentőségűek.

Az előadásnak az a célja, hogy tisztázza a Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár tevékenységének egy részét, különösen azokat a funkcióit és feladatokat, amelyek hazánk tudományos és műszaki fejlődésével kapcsolatosak. Ezeket a feladatokat csak a többi tudományos könyvtárral és a tájékoztatási szervekkel szorosan együttműködve lehet megoldani, ezért az előadás futólag ezeket a kérdéseket is érinti, anélkül, hogy kimerítő tárgyalásukra, megoldásuk kategorikus megfogalmazására törekedne.

xxx

Gutenbergig egy könyvtár elméletileg átfoghatta az emberiség összes írásos emlékeit, úgyhogy Konrad Gessnernek sikerült is egyetlen átfogó bibliográfiába foglalnia azokat.

Még egy századdal ezelőtt is a francia Nemzeti Könyvtár vagy a British Museum arra törekedett, hogy bemutassa olvasóinak az összes jelentős tudományos publikációt, amelyet a világ összes népei bármely nyelven kiadtak. Ha sze-

melvényesen is, ez abban az időben elérhető volt egy könyvtár számára. A mi korunkban azonban a könyvtárakra minden országban két elemi erő nehezedik, egyrészt a világméretűben átfoghatatlan terjedelmű könyvkiadás, másrészt pedig a tudósok és szakemberek kategorikus követelése, hogy a könyvtárak gyűjtsék és bocsássák rendelkezésükre a szükséges külföldi szakirodalmat. Ezért ma a világon egyetlen ország vagy külön könyvtár sem tudna eldicsekedni az egész modern világ könyvtermésének teljes összegyűjtésével. Mindenesetre mindegyik országban gazdaságos és racionális könyvtári hálózat megteremtésére, a könyvtáron belül jól megfontolt koordinálásra, amellet pedig az összes ország könyvtárainak aktív nemzetközi kapcsolataira van szükség.

A könyvtárakat egyrészt úgy kell tekinteni, mint a modern tudomány és könyvnyomtatás fejlődési tendenciájának függvényét, másrészt pedig mint olyan alapot, amelynek helyes megszervezésétől nagy mértékben függ a tudomány és technika fejlődése az adott országban. Épp ezért a könyvtári rendszernek összhangban kell lennie a modern tudomány mindkét alapvető tendenciájával, vagyis az emberi tudás egyre szűkebb specializálódásával és egyben a tudományok kölcsönös egymást-áthatásának egyre világosabban kifejezésre jutó folyamatával, vagyis a tudományok úgynevezett integrálódásával.

A tudomány fejlődésének ehhez az új jelenségéhez alkalmazkodva az utóbbi időben számos ország határozott változtatásokat hajtott végre meglévő könyvtári és tájékoztatási hálózatának szervezetében. A tudományos könyvtárak és tájékoztatási központok eddigi decentralizációja és szoros specializálódása mellett olyan tájékoztatási és dokumentációs bázist igyekeznek kiépíteni, amely áttekintést nyújt a tudományok közötti kapcsolatáról.

A VINITI igazgatójának egyik cikkében ezt olvashatjuk: "A VINITI létrehozását nemcsak a szocialista tervgazdálkodás követelményei diktálták, hanem a korszerű tudomány fejlődésének belső logikája, sajátos jellege is, amelyet két ellentétes tendencia erősödése jellemez. Egyrészt egyre szűkebb differenciálódás tapasztalható, amely a különböző területeken végzett tudományos kutatások gyors fejlődésének az eredménye. Ez nagy ténybeli anyag felhalmozására, a kísérleti módszerek tökéletesítésére, a külsőleg egynemű tárgyak és jelenségek közötti olyan lényeges különbségek felismerésére vezet, amelyeket korábban nem lehetett felfedezni. Másrészt a tudományos ismeretek szintetizálódnak, integrálódnak, mert a tudomány mélyebben behatol az objektív világ lényegébe, összeveti a különböző kutatások eredményeit, eddig rejtve maradt szerves kapcsolatokat tár fel látszólag különböző tárgyak és jelenségek között. Ez új tudomány-

ágak megjelenéséhez vezet, amelyek a különböző tudományok határterületein alakulnak ki, ott, ahol a tudományos módszerek egymásba folynak."¹

Hasonló magyarázattal találkozunk az USA elnöke mellett működő tudományos tanácsadó bizottság beszámolójában (a Weinberg-jelentésben - a ford.) is: "A tudomány és technika csak akkor virágozhat, ha minden tudományos dolgozó felhasználja kollégáinak és elődeinek munkáját, és ha a tudomány minden ága kölcsönhatásban van más tudományágakkal; a tudománynak tehát, hogy hatékony legyen, meg kell őriznie egységét. Azok az eszmék és ténybeli adatok, amelyek a tudomány és a technika lényegét képezik, a szakirodalomban tükröződnek; csak a szakirodalom egységének megőrzése esetén lehet a tudomány egységes és életképes. A szakirodalom rendkívül gyors mennyiségi növekedése következtében azonban az a veszély fenyegeti a tudományt, hogy egymást ismétlő felfedezések halmazává változik, vagy ami még rosszabb, ellentmondó részecskék tömegévé, amelyek összeférhetetlensége nem is észlelhető. Ebben rejlik a tudományos és műszaki tájékoztatás válságának lényege."² Ugyanebben a beszámolóban továbbá ez áll: "Mint már mondtuk, a tudomány oszthatatlan; ha megpróbáljuk egymástól teljesen független szakterületekre bontani, ezek a területek idővel egyre szűkülni fognak, számuk pedig egyre nő; ennek következtében a tudomány mint a természet megismerésének eszköze lényegesen veszítene hatékonyságából. Mivel több, a modern tudomány ágazatai a megfelelő információcsere nehézségei ellenére egyre jobban összefonódnak egymással. Bár az egyes tudósok minél szűkebb szakosodásra törekednek, maga a tudomány fejlődése egyre több potenciális érintkezési pontot hoz létre egy-egy tudományszak és a szomszédos területek között. Idővel egyetlen szűk szakterület eredményes műveléséhez is egyre több tudományág szakirodalmát kell majd figyelemmel kísérni."

Ugyanabban az időben más úton hasonló következtetésekre és megállapításokra jutnak az anglok is. A National Lending Library for Science and Technology igazgatója közli megfigyeléseik eredményeit a tudományos dolgozók és szakemberek által felhasznált tudományos irodalomról: "Nemrég megfigyeléseket végeztünk a tudományos irodalom felhasználásáról minden területen. Az egyik tény, amellyel találkoztunk, az volt, hogy az általunk kiadott irodalomnak a fele kívül

1 MIHAJLOV, A. I: Tehniceszkij progressz i zadacsi naucanoj informacii. Vesztnik AN SZSZSZR 1962. 2. no. 29-37. p.

2 Science, government and information. A report of the President's science advisory committee. W., 1963. 52 p.

esik azon az alapvető területen, amelyen a felhasználó dolgozik, és amelyen képzettségét szerezte." ³

A szerző arra a következtetésre jut, hogy a periférikus területekre vonatkozó tájékoztatás iránt sokkal nagyobb az érdeklődés, mint ahogy eddig gondolták, és hogy a tudomány szervezői valójában még azoknak a periférikus szakterületeknek a tényleges számával sincsenek tisztában, amelyeket ma az egyes tudományok felhasználnak. Hasonló következtetésekre jutnak más angol szerzők is. ⁴

A tudományos könyvtárak szigorúan decentralizált és specializált rendszerének klasszikus hazájában is, amelyen az NSZK, a sok jól megszervezett szakkönyvtár megléte ellenére is az utóbbi időben elégedetlen hangok hallatszanak. "Az NSZK-ban a II. világháború óta a tudomány lényeges hiányosságokban szenved: hiányzik nekünk egy olyan nagy központi tudományos könyvtár, amelyen a berlini Porosz Könyvtár volt. Ma, ha komoly feladatokkal kerülünk szembe, kénytelenek vagyunk Németországon belül egyik könyvtártól a másikig utazni, vagy valamelyik szomszéd ország nagy könyvtárát felkeresni." ⁵

Az utóbbi időben ezért sok állam figyelembe veszi a modern tudomány fejlődésének jellegzetes tendenciáit – a szűk szakosítást és az integrációt –, és arra törekszik, hogy e tendenciáknak megfelelő tájékoztatási és könyvtári hálózatot teremtsen. Mint ismeretes, a Szovjetunióban megalakult a VINITI, ez a gigantikus intézmény, amely az egész világ tudományos könyvtermésének központi referálására van hivatva. A nyugati országokban arra törekednek, hogy felszámolják a tájékoztatási tevékenységnek a kapitalista rendszerre jellemző hibáit, vagyis magánjellegét, szétdaraboltságát és ösztönösségét. Az utóbbi időben ezért állami tájékoztatási koordinációs központokat hoztak létre.

Megjegyzendő, hogy néhány állam ugyanezzel a céllal vagy felfejelezi nemzeti könyvtárát központi tudományos és műszaki könyvtárrá, vagy új általán-

3 URQUHART, D. J.: Rising tide of paper. - The advancement of science, XXI, vol. 1961. 91. no. 279-285. p.

4 PAGE, B.S. - TUCKER, P. E.: The Nuffield pilot survey of library use in the University of Leeds. = J. of Docum., 15 (1), 1-11. p.

5 TOOTOK, W.: Die moderne Wissenschaft, Probleme ihrer Organisation. - Börsenblatt, 19. Jg. 88. no. 1966-73. p.

nos könyvtárat hoz létre az egzakt és alkalmazott tudományok szakirodalmának befogadására.⁶

A közeljövőben bizonyára számos más országban is felmerül az a probléma, hogy szükség van központi tudományos könyvtárra, amely képet ad a tudományok közötti kapcsolatokról, és aktívan szolgálja a tudományos és a technikai fejlődést az adott országban.

Ilyen fejlődési irányt javasoltak a nemzeti könyvtáraknak az UNESCO által szervezett regionális szimpoziumokon, amelyeken az európai, ázsiai és csendes-óceáni országok könyvtárainak igazgatói vettek részt.^{7, 8} Ugy gondolják, hogy jellegüknél és eddigi fejlődésüknél fogva a nemzeti könyvtárak a legmegfelelőbbek a központi tudományos könyvtár funkcióinak betöltésére. A jelen pillanatban így fogalmazzák meg elméletileg a korszerű nemzeti könyvtár helyét és szerepét a tudományos és a technikai fejlődés szolgálata szempontjából. Gyakorlatilag ez a kérdés minden országban aszerint nyer megoldást, hogy milyen a könyvtárak és közelebről a nemzeti könyvtár történelmi és hagyományos fejlődése, hogyan oszlik meg a könyvállomány az illető ország tudományos könyvtárai között, milyen követelményeket támaszt a tudomány és a gazdasági élet fejlődése a könyvtári szervezettel szemben, milyenek az illető ország pénzügyi lehetőségei stb.

Nálunk maga a történelmi fejlődés diktálta a tudományos könyvtárak ilyen jellegű szervezését. Bulgária tudvalevőleg a II. világháborúig gyengén fejlett mezőgazdasági ország volt, emiatt a szocialista forradalom műszaki tudományos és egyéb szakkönyvtárak nélkül talált bennünket (kivételesen ebben a vonatkozásban csak az Egyetemi Könyvtár volt).

- 6 Szovjetunió - Állami Lenin Könyvtár és a leningrádi Állami Szaltikov-Scedrin Nyilvános Könyvtár;
USA - Kongresszusi Könyvtár, szoros együttműködésben az Országos Orvosi és a Mezőgazdasági Könyvtárral;
Anglia - két könyvtár: National Library for Science and Invention (anyaga csak helyben használható) és National Lending Library for Science and Technology (kizárólag könyvtárközi kölcsönzésére);
NDK - Deutsche Staatsbibliothek, Berlin;
NSZK - Westdeutsche Bibliothek, Marburg;
Kanada - National Science Library, Ottawa;
Franciaország - a Centre national de la recherche scientifique könyvtára, Párizs;
India - National Central Library, Delhi.
- 7 Tâches et problèmes des bibliothèques nationales. Colloque de bibliothèques nationales d'Europe. Vienne 8-22 Sept. 1958; Paris (Unesco), cop. 1960. 135 p.
- 8 Stage d'études régional sur le développement des bibliothèques nationales en Asie et dans la région du Pacifique. - Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques. 1964. 4. no. 161-177. p.

Az 1944. szeptember 9. utáni első ötéves terv folyamán a Nemzeti Könyvtárra az a feladat hárult, hogy összehangolja tevékenységét a szocialista építés feladataival. Fokozatosan általános tudományos könyvtárrá alakult át, az Állami Lenin Könyvtár útján haladva. Megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy a korszerű nemzeti könyvtár szerepéről és feladatairól kiadott UNESCO-határozatok szempontjából nemzeti könyvtárunk megfelelő helyzetben van, és minden alapvető kérdésben helyes felfogást vall.

Hogyan oldottuk meg gyakorlatilag országunk sajátosságainak megfelelően az alapvető kérdéseket, amelyek a Nemzeti Könyvtár politikáját meghatározzák a bolgár tudomány, gazdaság és kultúra szolgálatára terén? Milyenek a lehetőségei és a korlátai ebben a vonatkozásban? Milyenek kell lennie országunk más tudományos könyvtáraival és tájékoztatási központjaival való kapcsolatának és együttműködésének? Ezeknek és a hozzájuk hasonló kérdéseknek a megvitatására és tisztázására nemcsak elméleti szempontból van szükség, Óriási gyakorlati jelentőségük van ezeknek egy ésszerűbb könyvtári hálózat kiépítése szempontjából, amely alkalmas arra, hogy a tudományos és technikai fejlődést szolgálja országunkban.

Az előadásnak az a szerény feladata van, hogy elindítsa ezt a vitát, tisztázva a Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár koncepcióit.

A NEMZETI BIBLIOGRÁFIÁVAL KAPCSOLATOS FELADATOK

Azok a bonyolult és nehezen megoldható problémák, amelyeket a tudomány és a világ könyvkiadásának expanzív fejlődése vet fel, arra kényszerítik a korszerű nemzeti könyvtárat, hogy minden eddiginél nagyobb felelősségtudattal lássa el alapvető kötelességeit a nemzeti irodalom dokumentációs központjaként. A világ hatalmas lavinaként állandóan ömlő könyvtermésével szemben a mai bibliográfus és dokumentáló abszolúte tehetetlennek érezné magát, ha nem számítana arra a precíz könyvtári, bibliográfiai és tájékoztatási tevékenységekre, amelyet minden egyes országban a megfelelő nemzeti bibliográfiáért kifejtenek. Ebben a nemzetközi együttműködésben lényeges rész jut a nemzeti könyvtárra. Ez köteles gyűjteni, feldolgozni és gondosan őrizni minden régi írásos emléket és a nemzet összes jelenlegi nyomdatermékét. Ennek a feladatnak a teljesítése keretében nemzeti könyvtárunk pontosan regisztrálja megfelelő bibliográfiai kiadványokban az egész bolgár könyvtermést, ily módon hozzáférhetővé és használhatóvá teszi országunk polgárai számára és külföldön is.

A FID, a dokumentalisták nemzetközi szövetsége, kollektív tagjának tekint minden nemzeti könyvtárat, mert a nemzeti könyvtermés nyilvántartása minden bibliográfiai és információs kezdeményezésnek az alapja az adott országban, és elengedhetetlen feltétele a nemzetközi bibliográfiai együttműködésnek az egész világon.

A Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár nagy felelősségérzéssel teljesíti ezt a feladatát. Következetesen bibliográfiai kiadványokba foglalja mind népünk író-sos emlékeit, mind pedig a mai könyvtermést. Említsük meg a legfontosabbakat.

Négy egymás utáni kötetben készült el és jelent meg (az utolsó kötet sajtó alatt van) szláv kézírataink tudományos leírása. Ez a kiadvány kétségte-len gazdagodása a szlavisztikának. Az egész világon népszerűsíti a régi bolgár kéziratokat.

A bolgár újjászületés könyvtermését 1878-ig összegyűjtötték, a "Bölgarszka vörozszdenszka knizsznina" (A bolgár újjászületés könyvtermése) c. monu-mentális kétkötetes bibliográfiában.

A bolgár könyvek folyó bibliográfiai regisztrálása a "Bölgarszki knigopisz" (A bolgár könyv) című havi kiadványban történik, amely még 1897-ben indult meg. Ebben több mint 5000 különböző publikáció szerepel, amely az évi bolgár könyvtermés teljességét jelenti.

A Bulgáriában megjelenő újságok, folyóiratok és gyűjtemények cikkelt a "Letopisz na periodicsnija pecsat" (Az időszaki ajtó évkönyve) c. kiadvány tartja nyilván. Ez évente átlag 17 000 cikket foglal magában. E két utóbbi ki-advány nélkülözhetetlen forrása minden, a kurrens bolgár irodalomra vonatkozó tudnivalónak.

Mivel "A bolgár könyv" különböző számaiban és évfolyamaiban való ke-resgélés nehézkes, s ráadásul a múltban a bolgár könyvek bibliográfiai regisztrálása rendszertelenül és hézagosan folyt, szükségessé vált olyan bibliográfia készítése, amely teljesen átfogja a múltban kiadott bolgár könyveket és időszaki kiadványokat. Most rendezik sajtó alá a "Repertoar na bölgarszkata kniga" (A bolgár könyv repertórium) c. kiadványt, amely magában foglalja az 1878-tól 1944-ig megjelent könyveket. (A kezdeményezés és a betűrendes mutató kidol-gozása a Bolgár Bibliográfiai Intézet érdeme.) Egy másik sorozat az utolsó 20 év alatt megjelent könyveket öleli fel. Ezek a sokkötetes bibliográfiai kezdemé-nyezések két fő keresztmetszetben, betű- és szakrendben mutatják be a bolgár könyvtermést. Belőlük gyorsan meg lehet majd állapítani, hány és milyen kiad-vány jelent meg egy-egy szerzőtől, és milyen irodalma jelent meg Bulgáriában egy adott kérdésnek, tárgynak. Minden bolgár és k földi könyvtár, sőt magán-személyek is tudják majd, hogy milyen könyvek találhatóak a Nemzeti Könyvtár-

an, s maguk is megszerezhetik a mindenféle tudományos munkához szükséges adatokat, felvilágosításokat.

A bolgár időszaki sajtó repertóriuma (a Bolgár Bibliográfiai Intézet munkája) felöleli az összes bolgár újságot és folyóiratot, amely nálunk 1944-ig megjelent. Elsőrendűen fontos adattár az a kiadvány is, amely az összes időszaki kiadványt jellemző rövid annotációkkal és megfelelő indexekkel van ellátva. Jelenleg folyik egy átfogó kötet sajtó alá rendezése, amely az 1944 és 1964 között megjelent újságokat és folyóiratokat foglalja magában.

A Nemzeti Könyvtár figyelemmel kíséri, hogy mit adnak ki külföldön fordításban bolgár szerzőktől és mit publikálnak hazánkról. Megjelent a "Bölgarija v csuzsdata literatura 1954–1963 g." (Bulgária a külföldi irodalomban 1954–1963) című kiadvány, 1966-tól pedig megkezdődött hasonló cím alatt egy folyamatos évi bulletin kiadása.

Tervbe vettük egy alapvető retrospektív kézikönyv megszerkesztését és kiadását, "Bibliografija na bölgarszkata bibliografija" (A bolgár bibliográfia bibliográfiája) címmel, az 1852–1944 közötti és az 1944–1969 közötti időszakokra. Ennek a bibliográfiának a késése a Nemzeti Könyvtár komoly adóssága a hazai és a külföldi könyvtáros-társadalom iránt. Ránk vár még a bolgár zeneműkiadványok, valamint a bolgár kartográfiai és grafikai anyagok repertóriumának a kidolgozása.

Csak ennek a hatalmas bibliográfiai programnak befejezése után kezd hozzá a Nemzeti Könyvtár a bolgár időszaki sajtó cikkeinek analitikus retrospektív áttekintéséhez, az utóbbi két évtizedre és az 1944. szept. 9-ét megelőző időszakra nézve. Ez a munka figyelmes vizsgálatot és más tudományos könyvtárakkal való együttműködést igényel. Nemzeti könyvtermésének ilyen alapos és teljes bibliográfiai feltárásával Bulgária a világ országainak első soraiba kerül. Ahhoz viszont, hogy a Nemzeti Könyvtár jobban be tudja tölteni funkcióját mint nemzeti bibliográfiai és dokumentációs központ, össze kell hangolnia eddigi tevékenységét a tájékoztatás elméletének és gyakorlatának legújabb tendenciájával. A megfelelő színvonalra kell emelnie bibliográfiai kiadványait megjelenésük gyorsasága, az anyag szerkesztése és mutatóik kidolgozása tekintetében. Ennek érdekében fel kell használnia a poligráfiai (és esetleg az elektronikus) technika legújabb, korszerű eszközeit, tanulmányoznia és alkalmaznia kell a korszerű tájékoztatási gyakorlat legújabb tendenciáit az osztályozási sémákra, a kumulatív indexekre stb. vonatkozólag. Ez hozzájárul ahhoz, hogy a bolgár könyvtermésre vonatkozó kurrens és retrospektív bibliográfiai kiadványokat még jobban keressek és használják a hazai és külföldi könyvtárakban és tájékoztatási intézményekben mint elsőrendű, nélkülözhetetlen kézikönyveket.

A KÜLFÖLDI IRODALOMMAL KAPCSOLATOS PROBLÉMÁK

Mint már többször hangsúlyoztam, a tudományos dolgozók és szakemberek számára szükséges külföldi irodalom kielégítő mértékű összegyűjtése - a világ könyvtermésének hatalmas méretei miatt - bármely ország bármely könyvtárának erőit és lehetőségeit meghaladja. A feladatokon és a felelősségben osztozniuk kell a tudományos könyvtáraknak úgy, hogy mindegyikük pontosan ismerje a maga feladatkörét és korlátait a könyvtári rendszer egészében.

Milyenek a Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár feladatai, korlátai és hatásköre a külföldi irodalom gyűjtésében? Hogyan valósítja meg a gyakorlatban politikáját mint általános tudományos könyvtár, képet adva a tudományok egységéről és integritásáról, valamint az új határtudományokról, melyek egymás után alakulnak ki, s amelyek iránt egyaránt érdeklődnek több önálló tudományág képviselői?

Tekintettel a probléma bonyolult voltára, a Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár feladatául tűzte ki azoknak az irányvonalaknak és határoknak a kijelölését, amelyeket olvasóinknak is, könyvtáros kartársainknak is jól kell ismerniük, hogy világosan lássák, mit is várhatnak a Nemzeti Könyvtártól, és mi az, ami a külföldi irodalom beszerzése terén már lehetőségeink határán kívül esik.

A Nemzeti Könyvtár általános könyvtár, vagyis egyaránt magában foglalja az ismeretek minden ágazatát. Következésképpen nem zárja ki egyik tudomány-szak irodalmát sem, hanem jellegük, fajtájuk szerint korlátozza a beszerzendő külföldi kiadványok körét, figyelmét a tudományos publikációk egy bizonyos nemére összpontosítva.

A kézikönyvek, tájékoztató kiadványok központi helyet foglalnak el a Nemzeti Könyvtár állománygyarapítási politikájában. A kurrens és retrospektív nemzeti bibliográfiák, a VINITI és a többi nagy információs központ referáló folyóiratai, a tudományok legújabb eredményeit ismertető tudományos szemlék, a szabadalmi és szabványirodalom kézikönyvei, a világ legnagyobb könyvtárainak nyomtatott katalógusai, a külföldi és a nemzeti irodalom központi katalógusai, a különböző országokban kiadott szakbibliográfiák és kézikönyvek lehetővé teszik, hogy az adott kérdésre vonatkozó könyveket, folyóiratcikkeket, szabadalmakat, szabványokat, hivatalos kiadványokat és más tudományos publikációkat bibliográfiai úton feltárjuk. Ennek a tájékoztató anyagnak univerzális jellege, tömörsége és viszonylagos teljessége a bolgár nemzeti könyvtárat kurrens és retrospektív bibliográfiai kutatások céljára elsőrendű tájékoztatási központtá teszi, amely az egész ország olvasóinak, könyvtárosainak és tájékoztatási szakembereinek ren-

delkezésére áll. Gyakorlatilag ez a tájékoztató anyag a világon megjelent tudományos irodalom bibliográfiál tanulmányozásának alapja országunkban, olyan ablak, amelyen keresztül élénk tárulnak a világ legfejlettebb országainak legújabb eredményei, tudományos és műszaki tapasztalatai.

A tudományos időszaki kiadvány az a másik kiadványtípus, amelyre a külföldi irodalom beszerzésénél különös gondot fordít a Nemzeti Könyvtár. Korunkban ezek a kiadványok a tudomány legfrissebb vívmányait tükrözik, egy vagy több évvel megelőzve az ugyanazon a területen megjelenő monográfiát. Számos tudományban, különösen az egzakt és alkalmazott tudományok területén, a folyóirat agresszíven kiszorítja a könyvet. A korszerű tudományos könyvtárnak, amely az ország tudományos és gazdasági életét akarja szolgálni, mindenekelőtt periodikumállományát kell rendben tartania.

Ma a világon évente 80 000 időszaki kiadvány jelenik meg, ebből 40 000-nek bizonyos tudományos értéke van, 25 000 pedig mértékadónak számít a tudományos és technikai haladás szempontjából. A Nemzeti Könyvtár mintegy 10 000 külföldi folyóiratot gyűjt, szigorú válogatás mellett, ebben a világ nagy tájékoztatói központjainak és különösen a VINITI-nek a válogatására támaszkodik. Az időszaki kiadványok beszerzése a Nemzeti Könyvtárban arra az elvre épül, amelyet a tájékoztató munka megszervezésére a Szovjetunióban alkalmaznak: a világ tudományos időszaki kiadványainak analitikus feldolgozását a lehető legteljesebb mértékben centralizálják, hogy elkerüljék az átfedéseket vagy kihagyásokat, hogy ne keletkezzenek hézagok az egyes tudományterületek között. Igyekszünk ehhez a tájékoztatói rendszerhez megfelelő periodikumállományt teremteni, amely egyrészt tükrözi a tudományok közötti integrációt és dialektikus kapcsolatot, másrészt kielégít egy tisztán gyakorlati szükségletet: az olvasó egy helyen találja meg nemcsak tulajdonképpeni szakterületének, hanem a határtudományoknak a VINITI által referált alapvető irodalmát is. A mértékadó tudományos folyóiratoknak ez az állománya a szovjet referáló folyóiratokkal együtt – amelyeket minden bolgár olvasó jól tud használni – a mi kis országunkban is biztosítja a tudományos dolgozók és szakemberek számára a szovjet tájékoztatói rendszer nagy lehetőségeinek kihasználását, anélkül, hogy ez a bolgár államtól nagy befektetéseket igényelne.

A Nemzeti Könyvtár periodikumállományának értékét stabilitása is növeli. 1955 óta gyűjtik lényeges kihagyások nélkül, és mindig az olvasók rendelkezésére áll.

Ami a külföldi tudományos monográfiák gyűjtését illeti, a Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár rendkívül takarékos válogatást végez, csak az alapvető műveket szerzi be, amelyek összefoglaló képet nyújtanak az adott tudományterület-

ról. Sajnos, valuta hiányában és a kereskedelmi úton történő beszerzés nehézsége miatt nemzeti könyvtárunkba évente átlagosan alig 3000 könyv érkezik a nyugati országokból, azok is csak a nálunk leggyakrabban olvasott nyelveken. Ez a legnagyobb nyugati országok évi könyvtermésének egy százalékánál is kevesebb. Még ha korlátlanul rendelkezne is valutával a könyvtár, akkor sem szakítana azzal az elvvel, hogy csak az alapvető, maradandó jelentőségű műveket gyűjtse, és nem hatolna be a speciális monografikus irodalom szférájába, amelynek gyűjtése a többi tudományos könyvtár feladata. Sajnálatos tény azonban, hogy a valutahiány és más nehézségek miatt a Nemzeti Könyvtár nem valósíthatja meg saját minimális programját, és kénytelen mellőzni olyan alapvető tájékoztató kiadványokat és sokkötetes tudományos műveket, amelyeknek nem volna szabad hiányozniuk állományából.

A monográfiák szigorú válogatásának elvétől a szovjet irodalommal kapcsolatban eltérünk, mivel azt éppúgy keresik és használják olvasóink, mint a bolgár irodalmat, s rajta keresztül közvetlenül érintkezhetnek egy nagy kultúrával.

A Nemzeti Könyvtár gyűjtőkörén kívül esnek tehát a szűk szakirányú tudományos időszakos kiadványok, a világon megjelenő tudományos könyvek és brosúrák, ezrei, a külföldi egyetemek kiadványai, a nemzetközi szimpoziumok és tudományos konferenciák publikációi, a külföldi szabadalmi, szabvány-, vállalati és más dokumentációs irodalom. Ennek az egész óriási tudományos könyvtermésnek a gyűjtése túlhaladja a Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár lehetőségeit. Ezen a téren ki kell építeni az együttműködést a szakosított tudományos szakkönyvtárakkal; azok gyűjtik azt a speciális irodalmat, amelyre szükségük van nálunk a tudományos dolgozóknak és szakembereknek. Csak a Nemzeti Könyvtár és a szakkönyvtárak közötti, valamint a szakkönyvtári rendszeren belüli szoros együttműködés ad lehetőséget tudományunk és kultúránk munkásainak arra, hogy a kor színvonalán álló, komoly tudományos kutatásokat folytassanak.

AZ OLVASÓSZOLGÁLAT KÉRDÉSEI

Szófiában és környékén több mint 50 000 felsőfokú képesítésű szakember és több mint 60 000 egyetemi, főiskolai hallgató dolgozik. Közülük 23 000 a Nemzeti Könyvtár olvasója, azaz mintegy 21%. A Nemzeti Könyvtár jelenleg, könyvállománya révén, nagy potenciális lehetőségekkel rendelkezik, kétszer anynyi olvasót is el tudna látni. A gyakorlatban azonban a helyhiány miatt kénytelen bizonyos korlátokat szabni azon diákok és szakemberek elé, akik nem tud-

ják igazolni, hogy tudományos célból keresik fel a könyvtárat. Ez kétségkívül nehezíti mind a jövő tudományos dolgozóinak és szakembereinek szolid felkészülését, bármilyen pályára mennek is tanulmányaik befejezése után, mind pedig a szakemberek tudásának korszerű színvonalon tartását és továbbképzésüket. Nem szabad megnyugtatónunk magunkat azzal a feltevessel, hogy ők valamelyik szakkönyvtár olvasói, mert ezeknek a könyvtáraknak többsége ma korlátozott számú olvasót szolgál ki, mindenekelőtt ugyanannak az intézetnek a dolgozóit, és nem tárja szélesre kapuit külső szakemberek és diákok előtt. Másrészt pedig a szakkönyvtárak és a Nemzeti Könyvtár kölcsönösen kiegészítik egymást, és azoknak az olvasóknak, akik rendszeresen dolgoznak, párhuzamosan mindkét könyvtárba kellene járniuk.

A Nemzeti Könyvtárnak tehát jobb körülményeket kell teremtenie jelenlegi és jövőbeli olvasói számára, elsősorban az épület, az olvasóterem bővítésével és férőhelyei számának növelésével. Javítani kell a kiszolgálást úgy, hogy az új tudományos olvasókban nagyszámú szabadpolcos kézikönyvről gondoskodunk, egyúttal pedig gépesítjük a raktárakat az olvasók kéréseinek gyors teljesítése érdekében.

Az ügyeletes könyvtárosoknak fogadniuk kell minden új olvasót és tájékoztatniuk kell a könyvtár rendjéről, a szakkönyvtárosoknak pedig segítséget kell adniuk az olvasóknak az őket érdekő irodalommal kapcsolatban. A lehetőségekhez képest önelszámoló fordítóirodát kell létrehozni, amely kívánságra fordításokat végez.

Az olvasók számára bizonyos kényelmet és jobb munkalehetőséget kell teremteni az olvasótermekben, gondoskodni kell pihenő és társalgó helyiségekről, valamint jól felszerelt büfékről.

A Nemzeti Könyvtár olvasói számára biztosítani kell azt a lehetőséget, hogy gyorsan és olcsón kapjanak fotokópiát az őket érdekő szövegekről, cikkekről, rajzokról, iratokról és más könyvtári anyagokról.

Vidéki könyvtárak telexen is bejenthetik igényeiket, a könyvtárközi kölcsönzés keretében, s a Nemzeti Könyvtár az új sokszorosító technika segítségével még aznap ki tudja elégíteni ezeket az igényeket.

A könyvtár állománya így hozzáférhetővé válik az ország minden polgára számára, bárhol is élnek, a szófiai olvasók pedig intenzívebben használhatják az állományt.

Az épület bővítésének, korszerűsítésének és gépesítésének gyors megoldásától nagy mértékben függ a könyvtári szolgálat javulása és az e téren meglévő hiányosságok kiküszöbölése.

A TÁJÉKOZTATÓ TEVÉKENYSÉG

A korszerű tudományos könyvtárak képesnek kell lennie az olvasó tájékoztatására arról, hogy milyen irodalom látott napvilágot az adott kérdéssel kapcsolatban, és melyik könyvtárban található meg. Ugyanakkor rendelkeznie kell olyan szervezettel, amely biztosítja a keresett anyag gyors beszerzését.

A Nemzeti Könyvtár tájékoztató tevékenységét két fő irányban folytatja. Egyrészt olyan tájékoztató anyagokat és bibliográfiákat ad ki, amelyek feltárják saját és a többi tudományos könyvtár könyvvállományát, másrészt pedig gondosan gyűjti a hazai és külföldi könyvtárak, dokumentációs szolgálatok és más intézmények tájékoztató kiadványait, és ezzel az apparátussal biztosítja a világ tudományos irodalmának bibliográfiai átfogását.

A könyvtár tájékoztató kiadványai közül újból első helyen kell említenünk a bolgár könyvtermés regisztratív bibliográfiáját. Erről az előadás elején már volt szó. A Nemzeti Könyvtár rövidesen elkészülő új munkaterve kapcsán azonban vissza kell térnünk erre a kérdésre. Tervbe vettük az egész bolgár könyvtermés feldolgozását sokkötetes bibliográfiai kiadványban, amely a Nemzeti Könyvtár és az összes hazai könyvtár olvasóinak rendelkezésére áll majd mint valamennyi bolgár könyv és időszaki kiadvány nyomtatott betűrendes és szakkatalógusa.

A szláv és más külföldi kéziratok jegyzékei, valamint a Bolgár Történeti Levéltár és az Orientalisztikai Osztály állományára vonatkozó áttekintések a Nemzeti Könyvtár különgyűjteményeinek tartalmát tárják fel az olvasók számára.

A Nemzeti Könyvtárba és a jelentősebb bolgár tudományos könyvtárakba érkező külföldi irodalomról négy (társadalomtudományi, műszaki, orvosi és biológiai, mezőgazdasági) sorozatból álló, kurrens havi értesítőt ad ki a könyvtár. Sajnos, ezt az értesítőt nem ismerik eléggé, és nem használják ki mint a kurrens irodalomra vonatkozó alapvető tájékoztató kiadványt.

A könyvtárunkban és a többi tudományos könyvtárban található, külföldi tudományos folyóiratokat az Időszaki kiadványok gyűjteményes katalógusa és mellékletei ölelik fel. Előreláthatólag ez a kiadvány is a Nemzeti Könyvtár nyomtatott katalógusaként lesz használható.

A Nemzeti Könyvtár tehát feladatául tűzte ki, hogy állományát nagy bibliográfiai és tájékoztató kiadványokban tárja fel, amelyeket nyomtatott katalógusként használhatnak országszerte a könyvtárak és olvasók. Ez rendkívüli módon megkönnyíti mind az olvasószolgálati munkát a Nemzeti Könyvtárban, mind pedig a könyvtárközi kölcsönzést. A korszerű sokszorosító apparátussal együtt

ezek az információk kiadványok nemzeti könyvtárunk egész könyvállományát mindenki számára hozzáférhetővé és használhatóvá teszik.

Ejtsünk most néhány szót arról a tájékoztató tevékenységről, amely a külföldi irodalomra vonatkozó bibliográfiák teljes gyűjtése alapján folyik. A Nemzeti Könyvtár ennek segítségével írásban és szóban felvilágosítást tud adni állami és tudományos intézményeknek, könyvtáraknak és olvasóknak az ismeretek minden ágazatából. Nyomban hozzá kell azonban tennünk, hogy azok az információk, amelyeket egy általános könyvtár ad, sajátos jellegűek. Mindenekelőtt a rendelkezésre álló irodalomra utalnak anélkül, hogy a felhasználó konkrét szükségleteinek megfelelően minőségileg megrostálnák, vagy a tényeket tömör és áttekinthető formába öntenék. Emellett nem tartalmazzák azokat a legújabb anyagokat, amelyek még nem szerepelnek a bibliográfiai és tájékoztató kiadványokban. Ezért van szükség a tájékoztató munkában éppúgy, mint a többi tevékenységi területen, együttműködésre és a feladatkörök elhatárolására a Nemzeti Könyvtár és a többi tudományos könyvtár, illetve tájékoztató központ között.

A nemzeti könyvtárnak olyan bibliográfiai információkat kell adnia, amelyek megfelelnek alapvető hivatásának, általános, tudományos könyvtári funkciójának. Kivételt csak ideiglenesen tesz ez alól, mert a megfelelő tájékoztató szolgálatok hazánkban nem mindig rendelkeznek kellő apparátussal ahhoz, hogy maguk állíthassák össze a szükséges anyagot. Más esetekben azonban éppúgy, mint a CINTI, elintézés végett átküldi az igényléseket a megfelelő szakmai tájékoztató szolgálatoknak; ezeknek idővel fel kell készülniük ennek a felelős feladatnak a teljesítésére, megteremtve megfelelő apparátusukat, gondoskodva képzett tájékoztató szakemberekről.

Végül ki kell jelentenünk: a Bolgár Nemzeti Könyvtár arra törekszik, hogy teljesítse azokat a sajátosan könyvtári természetű feladatokat, amelyeket hazánk tudományos és technikai fejlődése felvet. Világosan és kategorikusan hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a Nemzeti Könyvtár csak egyik láncszeme annak a rendszernek, amelyet ki kell alakítanunk országunkban, hogy korszerű színvonalon biztosíthassuk a tudományos és műszaki tájékoztatást.

A NEMZETI KÖNYVTÁR ÉS A TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁRAK

A Nemzeti Könyvtár igen fontosnak tartja az együttműködést a többi hazai tudományos könyvtárral. Saját érdeke ez az együttműködés, a meglévő könyv-

tárak megerősítése és kiépítése, differenciált és felelősségteljes részvételük a korszerű könyvtári ellátás nagy és komoly feladatainak megoldásában.

Ebben az értelemben különösen sokat lehet és kell várnunk a Bolgár Tudományos Akadémia Központi Könyvtárának szervező tevékenységétől, a szófiai egyetem, a VMI és a MEI könyvtárától, a Központi Műszaki Tudományos Tájékoztatási Intézetől, az orvostudományi, a mezőgazdasági tájékoztatási központtól és a többi központi intézménytől. A hálózatukhoz tartozó, irányításuk alatt álló könyvtárak (tagozati és intézeti, kari és szeminárium könyvtárak, a tervezőintézetek, vállalatok, gyógyintézetek könyvtárai stb.) az utóbbi 20 évben sokat fejlődtek. Ezek a könyvtárak jelentős könyvvállománnyal (különösen időszaki tudományos kiadványokkal) rendelkeznek, és nem csekély tapasztalatokra tettek szert a tudományos dolgozók, az oktatók és a szakemberek konkrét szükségleteinek kielégítése terén. Eljött az a pillanat, amikor a meglévő legjobb könyvtáraknak, attól függetlenül, hogy milyen főhatósághoz tartoznak, magukra kell vállalniuk a szakkönyvtári funkció ellátását a tudomány és a technika valamely, pontosan meghatározott területén. Egységes rendszert kell képezniük, átfogva a tudomány és az ipar minden ágazatát, amely hazánkban kifejlődött vagy fejlődőben van. E könyvtárak korodinációs rendszerének összhangban kell lennie a korszerű tudomány másik jellemző tulajdonságával, azaz a szigorú differenciálódással és szakosodással. Fontos, hogy ezekben a könyvtárakban az olvasó az illető szakterületről jól összeválogatott könyvvállományt találhasson, amellel pedig differenciáltabb és operatívabb könyvtári szolgálatot, konkrétabb bibliográfiai segítséget és tájékoztatást, mint amelyet általános könyvtárban - tehát a Nemzeti Könyvtárban is - kaphat.

E cél érdekében az államnak az eddiginél nagyobb anyagi eszközöket kell a szakkönyvtárak rendelkezésére bocsátania, hogy módjuk legyen kiegészíteni speciális gyűjteményeiket. A leggyakrabban és legoperatívabban használt folyóiratokon, kézikönyveken és monográfiákon kívül, amelyekkel jelenleg rendelkeznek, a szakosított tudományos szakkönyvtáraknak szűkebb szakirányú időszaki, monografikus és dokumentációs irodalomra is szükségük van egy bizonyos területről. Ezen a területen jobban megválogatott, gazdagabb, változatosabb könyvvállománnyal kell rendelkezniük, mint a Nemzeti Könyvtárnak. Ne csak könyvek és folyóiratok álljanak itt az olvasó rendelkezésére, hanem előadások, áttekintő brosrák, táblázatok, cégkatalógusok és minden olyan anyag, amelyből megszerzheti a szükséges információt az adott kérdésben.

A szakkönyvtárnak világosan meghatározott és következetes állománygyarapítási politikát kell folytatnia. Tudományos könyvtáraink pillanatnyilag sokat szenvednek a kampányszerűségtől. Az irodalom beszerzése a vezető és az

intézeti dolgozók adott szükségleteitől, feladataitól függ. Ezek a könyvtárak természetesen mindig annak az intézménynek a szolgálatában állanak, annak a konkrét és időszerű feladataihoz alkalmazkodnak, amelyhez tartoznak – de akkor sem engedhetnek meg maguknak lényeges eltéréseket a hosszú időre meghatározott állománygyarapítási politikától. Óvakodniuk kell a határterületekre való kitérés veszélyeitől is. Ha a sok határterületbe belemélyednek, elvesztik azt a lehetőséget, hogy teljesebben és differenciáltabban gyűjtsék az irodalmat az adott területen, elveszítik operativitásukat és szigorú célszerűségüket, átveszik az általános könyvtár jellemző és elkerülhetetlen hiányosságait. A szakkönyvtárak állományából kiméltelenül el kell távolítani a szakterületükre nem tartozó vagy tudományos aktualitását vesztett, csekély értékű dokumentációs anyagot.

De hogy ezt a szűrést nyugodtan elvégezhesék, a tudományos szakkönyvtáraknak támaszkodniuk kell olyan nagy tároló könyvtárakra, amilyen a Nemzeti Könyvtár a bolgár irodalom és az időszaki kiadványok viszonylatában. A Tudományos és Műszaki Fejlesztési Bizottság központi műszaki könyvtárának az ország valamennyi könyvtára számára biztosítania kell a világ szabadalmi, szabvány-, cég- és egyéb dokumentációs irodalmának a használatát. A tudományos irodalom néhány ágával kapcsolatban tároló szerepe lesz a BTA, Központi Könyvtárának, az Egyetemi Könyvtárnak, az Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának. A BTA könyvtára a hálózatához tartozó könyvtáraknak és az ország összes többi könyvtárának rendelkezésére bocsátja az akadémiai és más tudományos egyesületek tudományos publikációinak teljes anyagát, továbbá a szimpoziumok, konferenciák és tudományos ülésszakok gazdag és sokrétű nemzetközi anyagát. A központi egyetemi könyvtárak a megfelelő profilú egyetemek és felsőoktatási intézmények kiadványait teszik hozzáférhetővé. A központi akadémiai és egyetemi könyvtáraknak viszont nem kell feleslegesen, párhuzamosan beszerezniük a hálózatuk szakkönyvtáraiban található anyagot, és nem kell tárolásának és használatának központosítására törekedniük. Ez ellentmond a mind a bolgár szakemberek alapvető törekvésének, hogy rendelkezésükre álljon – mégpedig mennél közelebb – a szükséges irodalom, mind pedig az ilyenfajta könyvtárak decentralizációjára irányuló tendenciáknak, amelyek az egész világon egyre határozottabban megnyilvánulnak. Az akadémiai és egyetemi könyvtárak ereje és előnye a jól felszerelt szakkönyvtárak rendszerében rejlik. Erre jó példát mutat már a szófiai Egyetem Központi Könyvtára.

A szakkönyvtár tájékoztató apparátusának sajátos jelleget kell kapnia. Amíg az általános könyvtár másodfokú útmutatókra és bibliográfiákra támaszkodik, addig a szakosított könyvtárnak nem kell várnia a referáló folyóiratokra és indexekre, amelyek közel egy évvel hátráltatják az új anyag feltárását. A szak-

könyvtár képes és köteles kartotékokat vezetni a cikkekről és más dokumentációs anyagokról, vagy úgy, hogy valamelyik dokumentációs központ kész nyomtatott céduláit használja fel, vagy úgy, hogy igénybe veszi az intézet tudományos dolgozóinak segítségét. Ilyen kartoték fenntartása az emberi ismereteknek csak egy bizonyos területén lehetséges; általános könyvtárban, az ismeretek minden ágára vonatkoztatva ez megoldhatatlan feladat. Ebben áll a szakkönyvtár tájékoztató apparátusának az előnye. Ehhez járul az egyes dokumentumok analitikus feltárásának és sokoldalú bemutatásának lehetősége, gazdag tárgyszórendszer segítségével. Itt is, éppúgy, mint az állomány megszervezésénél, kivételeket lehet tenni a katalogizálás könyvtári szabályai alól, amelyek szerint a könyveket, az időszaki kiadványokat, a cikkeket és másfajta anyagokat külön-külön katalógusokban és kartotékokban mutatják be az olvasónak. A szakkönyvtárban operatívabb módszert kell használni, az olvasónak ugyanazon tárgyszavas osztólappal meg kell találnia minden őt érdeklő anyagot, a könyvtől a lapkivágatig. Meg kell említenünk a szakkönyvtár tájékoztató tevékenységének előnyeit is, az általános könyvtárral szemben. A szakkönyvtár olvasóinak száma korlátozott, a könyvtáros és a bibliográfus szorosabb kapcsolatban áll velük, s ez lehetőséget nyújt arra, hogy jobban megismerjék konkrét igényeiket és érdeklődésüket. Ez pedig elősegíti differenciáltabb ellátásukat. Abban az esetben, ha a tájékoztató munkát az illető tudományág szakembere végzi, az információk minőségileg különböznek azoktól, amelyeket az általános könyvtárak nyújtanak. A felkutatott irodalmat az olvasó konkrét igényeinek és az anyag tudományos és gyakorlati értékének megfelelően szűrjük meg. Ez közelebb hozza a szakkönyvtár tevékenységét a tájékoztató szolgálat munkájához. Hatékonyabb is a szakkönyvtár tájékoztató tevékenysége. Az egyedi írásos közlések, a tematikus kiállítások, az irodalmi szemlék és tájékoztató bulletének az olvasók pontosan meghatározott köreiből szólnak, ennek a körnek a konkrét szükségleteihez és igényeihez alkalmazkodnak. Az általános könyvtár nem képes teljesen konkrét tájékoztató tevékenységre, számára a szélesebb skála biztosít előnyöket, meg a határterületek, amelyek nem tartoznak a szakkönyvtárak gyűjtőkörébe.

Magában az olvasószolgálatban is vannak lényeges különbségek. A szűken szakosított könyvtárban az olvasó jobban érzi magát, mert hamarabb megtanul tájékozódni operatívabb, aránylag nem nagy könyvvállományában (amelyhez rendszerint szabadon hozzáférhet), hozzászokik a katalógusok és kartotékok egyszerűbb rendszeréhez, a kisszámú személyzethez. Sajnos, jelen pillanatban nagyon kevés szakkönyvtárunk rendelkezik a felszerelt olvasótermekkel, amelyek szélesre tárják ajtajukat külső szakemberek előtt, amelyeknek kétműsza-

kos nyitvatartási idejük, megfelelően képzett könyvtárosi és bibliográfiai karuk és jó tájékoztató apparátusuk lenne. Ezek a könyvtárak tehát még mindig nem vehetnek részt kielégítő módon a könyvtárak közötti együttműködésben, mert állományukat elsősorban a helyi szakemberek használják, akik önkényeser, hosszú ideig maguknál tartják a kölcsönzött irodalmat. Másrészt még a legelő-
mőbb sokszorosító technikával sem rendelkeznek ezek a könyvtárak. Hogy eze-
ket a nehézségeket leküzdhessük, pótlólagos anyagi eszközökkel biztosítanunk
kell bizonyos számú tudományos szakkönyvtár jobb megszervezését és felsze-
relését. Reméljük, hogy a közvetlen vezetők megértik azokat az országos jelen-
tőségű, felelősségteljes feladatokat és kiegészítő funkciókat, amelyek a szak-
könyvtárakra hárulnak, és mindent megtesznek ezeknek az ellátása érdekében.

A Nemzeti Könyvtárnak érdeke, hogy minél előbb létrejöjjenek és kiépül-
jenek a jó szakkönyvtárak, mert maga is csak velük koordinálva és együttmű-
ködve teljesítheti kötelezettségeit. A mai tudományos dolgozónak és szakember-
nek mint olvasónak egyidejűleg mindkét fajta könyvtárra szüksége van: szak-
könyvtárra is, általános könyvtárra is. Az elsőben megtalálhatja az őt közvet-
lenül érdeklő anyagokat arról a szűkebb területről, amelyen dolgozik, a Nemzeti
Könyvtárban pedig a szakterületével határos tudományágak irodalmát.

RÖVIDEN A NEMZETI KÖNYVTÁRNAK ÉS A TÖBBI KÖNYVTÁRNAK A TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLATOKHOZ VALÓ VISZONYÁRÓL

A tájékoztató szolgálatok és a könyvtárak közötti hasonlóságról és különb-
ségről élénk vita folyik külföldön, számos publikáció jelent meg a kérdésről. Az
álláspontok összegezése nem feladata előadásunknak. Említésre érdemes azon-
ban, hogy az utóbbi időben mind több szó esik e két intézménynek a tudomá-
nyos és műszaki haladás előmozdításával kapcsolatos közös feladatairól, a köz-
tük kiépítendő szoros együttműködésről és koordinációról. Ilyen szellemű az
UNESCO múlt évi határozata, amely arra irányul, hogy a két különálló rendszer
(a tudományos és műszaki tájékoztatás és a könyvtárak) egy közös rendszer-
ré egyesüljön, a könyvtárak, a dokumentáció és az archívumok fejlesztése cél-
jából. A FID és a FIAB 1965. évi hágai közös ülészakán sok szó esett a
két nemzetközi szervezet teljes egybeolvasztásáról; kihangsúlyozták a közös
feladatokat és célokat, amelyek a könyvtárak és a tájékoztató szolgálatok előtt

állnak. Ilyen teljes egybeolvadás természetesen túlzás lenne, megnehezítené a két rokon intézmény specifikus feladatainak és problémáinak mélyreható tisztázását és megoldását. Lényegesebb, hogy biztosítsuk az oly szükséges koordinációt, a kölcsönös megbecsülést, valamint egyrészt a könyvtárak, másrészt a tájékoztató szolgálatok sajátos feladatainak pontos elhatárolását. A szakkönyvtár és a dokumentációs szolgálat fogalma számos nyugati országban teljesen egybeesik. Az USA Kongresszusi Könyvtára és az Orvostudományi Könyvtár általánosan elismert dokumentációs központ, nemcsak az Egyesült Államokban, hanem az egész világon. Hasonló a helyzet számos más országban is. Minden nemzeti könyvtár, amely kurrens és retrospektív bibliográfiákat ad ki, nemzeti könyvtermésről és aktív tájékoztató bibliográfiai tevékenységet fejt ki a külföldi irodalom területén, a FID kollektív tagja. A Kiril és Metodij Nemzeti Könyvtár szintén évek óta tagja a FID-nek; igen furcsa, hogy amíg nemzetközi szinten megfelelő elismerésben részesült, addig hazánkban semmi sem történt a megfelelő tájékoztató szolgálatokkal való együttműködés megteremtése érdekében. Pillanatnyilag a Nemzeti Könyvtár a külföldi tájékoztató és időszaki irodalom tekintetében a leggazdagabb dokumentációs bázis, amelyet nemcsak mérnökök és műszaki szakemberek vesznek igénybe, hanem a különböző tájékoztató szolgálatok és irodák tájékoztatási szakemberei is. Vállalatok és intézmények is kapnak információkat, ha nincs saját tájékoztató szolgálatuk. Hazánk tudományos és műszaki fejlődésének hatékonyabb előmozdítása érdekében figyelembe kellene venni a Nemzeti Könyvtárnak ezt a sokoldalú, hasznos tevékenységét, segítséget kellene adni megerősítéséhez és tökéletesítéséhez. Hasonló a helyzet a BTA Központi Könyvtára által végzett nagy és hasznos tájékoztató tevékenységgel kapcsolatban is; ez a könyvtár idegen nyelvű bulletíneket ad ki a bolgár tudományos irodalomról, így népszerűsíti külföldön a bolgár tudomány sikereit, s egyben kitűnően ellát egy fontos nemzetközi tájékoztatási feladatot is.

Távol áll tőlem az a szándék, hogy azonosítsam a könyvtárak és a tájékoztató szolgálatok tevékenységét. Ellenkezőleg, a tudományos és műszaki fejlődés elősegítése érdekében ki kell hangsúlyoznunk egyrészt a könyvtárak, másrészt a tájékoztató szolgálatok alapvető, sajátos teendőit, hogy világosabban lehessen látni mindegyik fél felelősségét, határozottabban meg lehessen követelni a feladatok teljesítését.

Mindegyik ország könyvtári hálózatának a kívánságoknak megfelelően biztosítani kell a gyors tájékoztatást arra a szakirodalmi anyagra vonatkozóan, amely a világon az adott szakterületen vagy az adott kérdésről megjelent. Ezt vagy a klasszikus könyvtári módszerekkel - katalógusokkal, kartotékokkal és bibliográfiai indexekkel -, vagy pedig elektronikus gépek segítségével lehetne el-

végezni. Ma azonban nem az a legfontosabb, hogy az adott kérdésről mindent gyorsan megtaláljunk, hanem az, hogy minőségileg ki tudjuk válogatni a pontosan meghatározott cél szempontjából legértékesebb, legszükségesebb és legfontosabb anyagot. Ezt pedig pillanatnyilag semmiféle gép nem tudja elvégezni az ember segítségével nélkül. A könyvtárak szintén nem képesek minőségi segítséget nyújtani a tudománynak, ha feladatukat arra korlátozzák, hogy az adott kérdés egész irodalmát formálisan az igénylő rendelkezésére bocsássák. Mind az általános, mind pedig különösen a szakkönyvtáraknak szükségük van a különböző ismeretágakban olyan tájékoztató bibliográfusokra, akik képesek minőségileg válogatni a szakirodalomból.

Az országos könyvtári hálózatnak gyorsan és pontosan válaszolni kell tudnia arra a kérdésre, hogy az ország melyik könyvtárában vagy külföldön hol található a szükséges szakirodalom.

És végül a leglényegesebb feladat az, hogy a könyvtárak gyorsan be tudják szerezni a keresett irodalmat saját állományuk, fotokópiák, mikrofilmek, illetve - belföldi vagy nemzetközi - könyvtárközi kölcsönzés segítségével. Erre a célra a könyvtárak közötti gyors összeköttetést szolgáló korszerű eszközöket - telexet, távirógépeket, telefont - kell alkalmazni, s korszerű módszerekkel kell gyorsan sokszorosítani a keresett anyagot, ha a könyvtár állományában nincs meg.

Lényegében ezek azok az alapvető feladatok, amelyek a tudomány szolgáltatásában a könyvtárak előtt állnak. Egészében véve a könyvtári rendszerek minden egyes országban jól megszervezett dokumentációs bázist kell alkotnia, amely ellátja az olvasót hazai és külföldi irodalommal, sokoldalú bibliográfiai tájékoztatást nyújt, és aktívan propagálja az olvasók között a tudományos irodalmat. Ezek a feladatok távolról sem kicsinyek. Megfelelő végrehajtásuk óriási segítséget jelent a tudományos és műszaki haladás számára.

Kihasználva ezt az adott dokumentációs bázist, a tájékoztató és dokumentációs központnak és szolgálatoknak azt kell elvégezniük, amit a könyvtáraknak nem áll módjukban megtenni; rájuk vár tehát az a feladat, hogy az adott kérdés hatalmas irodalmát elemezzék és feldolgozzák, s érthető, tömör formában (referatív kiadványokban, szemlékben, brosúrákban stb.) hozzáférhetővé tegyék az olvasók számára. Ezt a magas színvonalú tevékenységet csak kiválóan képzett tájékoztatási szakemberek végezhetik, akik ismerik az adott szakterület, tudományág irodalmát és problémáit, ismerik a szükségleteit és lehetőségeit saját országuknak és azoknak a személyeknek, akiknek a számára ezek a tájékoztató kiadványok készülnek. A tájékoztatási szakemberektől ma igen sokat várnak. A tudományos informátor feladatai közel állnak a tudományos dolgozó fel-

adataihoz, aki egyes tényeket és jelenségeket felkutat, összegez, majd bizonyos tudományos törvényszerűség érvénye alá foglal. A tudományos informátor, aki irodalmi adatokkal foglalkozik, ugyanezt a munkát végzi el azzal a céllal, hogy ésszerűsítse a kutató vagy a gyakorlati szakember munkáját. Tudományos illetékességének nagyobbak kell lennie azénál, akinek a számára a tudományos tájékoztatást készíti. Hogy a tudományos informátorok színvonalasan tudják teljesíteni alapvető feladataikat, fel kell őket menteni a könyvtáron belüli szervezési és könyvtári-bibliográfiai munka alól, amelynek megint sajátos jellege van. A könyvtáraknak a tájékoztatási szakemberek számára is kész, előre megszervezett dokumentációs bázissal kell rendelkezniük, amely a rendelkezésükre áll, és amelynek a szolgálatait aktívan igénybe is vehetik. Ez azonban távolról sem jelenti azt, hogy a könyvtárak a tájékoztató szolgálatok fiókjai, információs gyűjteményei. Sok tájékoztatási szakember hajlik erre a felfogásra, ennek érvényesülése azonban komoly hiba volna; csökkentené száz meg száz műszaki és egyéb szakkönyvtár színvonalát és azon tevékenységük intenzitását, amelyet az irodalomnak a nem-tájékoztató szakemberek közötti propagandája, terjesztése terén kifejtenek.

Azoknak a könyvtáraknak, amelyek közvetlenül szolgálnak ki tájékoztatási osztályokat, ez utóbbiak példásan megszervezett bázisává kell válniuk, azonban semmi esetre sem veszíthetik el önállóságukat, pontosan meghatározott könyvtári funkcióikat. Nem veszíthetik el hazánk átfogó könyvtári rendszeréhez való tartozásukat sem.

Azokból a vizsgálatokból, amelyeket a Nemzeti Könyvtár nemrég végzett, kiviláglik, hogy hazánkban a könyvtárakra és a tájékoztató szolgálatokra nagy feladatok várnak a bolgár tudományos dolgozók és szakemberek jobb könyvtári ellátása és tájékoztatása terén.

A könyvtárak és a tájékoztató szolgálatok összehangolt, egymást kiegészítő, gazdaságosan koordinált tevékenysége nagy mértékben előmozdítja hazánkban az eredményes és ésszerű tudományos, gazdasági és kulturális munkát.

Hazánk fejlődésének gyors üteme új, magasabb követelményeket állít a tájékoztató szolgálatok és a könyvtárak elé. Potenciális adottságaik pedig objektív lehetőséget nyújtanak nekik arra, hogy magasabb színvonalon szolgálják országunk tudományos és műszaki haladását.